

Roland Clark

SFÎNTĂ TINEREȚE LEGIONARĂ

Activismul fascist în România interbelică

Ediția a II-a revăzută și adăugită

Traducere de Marius-Adrian Hazaparu

POLIROM
2024

Cuprins

<i>Lista ilustrațiilor</i>	7
<i>Mulțumiri</i>	11
<i>Abrevieri</i>	13
<i>Prefață la ediția a doua</i>	15
Introducere	17
1. Rădăcinile ultranaționalismului.	25
Evrei și străini	27
Antisemitismul și construirea statului	29
Organizarea ultranaționaliștilor	37
2. Dreptate tinerească	45
Huliganismul	49
Congresele studențești	56
Eroismul tineresc	60
Dreptatea străzii	67
Violența și tribunalele	75
3. Mobilizarea susținătorilor	81
O nouă credință	82
Un cămin legionar	86
Studenții	93
Țăranii	96
Muncitorii și meseriașii	103
4. Alegeri, violență și disciplină	113
Echipele morții	117
Asasinatul și închisoarea	121
Amenințându-i pe dușmani și pe prieteni	124
Legionari obedienți	129
Disciplină și pedeapsă	137
5. Puterea tipăriturilor	141
Presa politică	141
Intelectualii	145
O revoltă antimodernă?	154

Cărțile	160
Propaganda	163
Presă simpatizantă	166
6. Piept călit de fier și sufletul de crin	171
Taberele de muncă	174
Cooperativele și restaurantele	182
Donația ca sacrificiu	184
Manifestările fasciste	188
Masculinitatea musculoasă	195
7. Mîntuire și jertfă	205
Naționalismul religios	207
Activismul bisericesc	212
Jertfa	215
Războiul Civil din Spania	221
Îngroparea martirilor	225
Succesul electoral	232
8. Ascensiunea și decăderea	239
Dictatura regală	240
Statul Național Legionar	245
Rebeliunea	252
Viața cu generalul Antonescu	256
Rezistența	259
Amintirea unei mișcări religioase	264
Concluzii	269
Opoziția față de stat	270
Subiectivități fasciste	272
<i>Bibliografie</i>	279
<i>Index</i>	301

Taberele de muncă

Legionarii au susținut importanța autoperfecționării și a contribuției la progresul social prin instituirea, la mijlocul anilor 1930, a unui sistem vast de tabere de muncă și tabere de odihnă. Acest sistem de tabere legionare era de dimensiuni fără precedent în întreaga Europă, dar ideea nu era nouă. Serviciul Internațional de Voluntariat organizase tabere similare pe continent la începutul anilor 1920 pentru a contribui la reconstrucția Europei după Primul Război Mondial¹⁰. În Germania nazistă, tinerii și adulții mergeau în tabere ca să ajute națiunea prin muncă fizică¹¹. Atât în Franța, cât și în Italia, fasciștii organizau tabere de vacanță pentru tineri, pe care îi învățau despre aptitudinile unui lider și evidențiau importanța muncii fizice pentru națiune¹². De partea cealaltă a Canalului Mîneicii, Uniunea Britanică a Fasciștilor, condusă de Sir Oswald Mosley, organiza anual tabere de vacanță, unde familiile se relaxau împreună la mare¹³. În România, UNSCR, grupuri de etnici germani și grupuri de tineri evrei organizau pe perioada verii tabere de muncă voluntară¹⁴. Odată ce taberele legionare au fost instituite, cuziștii, diverse grupuri de ucenici, precum și asociații de tineret naționale au început de asemenea să organizeze propriile tabere de muncă¹⁵. Taberele, proiectele caritabile și activitățile înregimentate reprezentau o trăsătură comună a tuturor grupurilor ultranaționaliste din Europa, ceea ce situa Legiunea Arhanghelul Mihail în curentul fascismului european.

Legionarii ajutaseră prin sate la treburi mărunte în timpul campaniilor electorale din 1931 și 1932, încercaseră să construiască un dig pe Dunăre la Vișani în 1933, aveau propria fermă la Giulești, în județul Ilfov, dar primele tabere de

10. Veiga, *Istoria Gărzii de Fier*, p. 219.

11. Michael Kater, *Hitler Youth*, Cambridge, MA, Harvard University Press, 2004, pp. 13-69; Kiran Klaus Patel, *Soldiers of Labor: Labor Service in Nazi Germany and New Deal America, 1933-1945*, New York, Cambridge University Press, 2005.

12. Laura Downs, „«Each and Every One of You Must Become a *Chef*»: Toward a Social Politics of Working-Class Childhood on the Extreme Right in 1930s France”, *Journal of Modern History*, 81 (1), 2009, pp. 1-44; Tracy Koon, *Believe, Obey, Fight: Political Socialization of Youth in Fascist Italy, 1922-1943*, Chapel Hill, University of North Carolina Press, 1985, pp. 101-102.

13. Spurr, „Living the Blackshirt Life”, pp. 316-317.

14. N.A., „O tabără studentească la mare”, *Calendarul*, 439, 7 august 1933; Nicolae Bogdon, „Progresul taberelor de muncă în Ardeal”, *Calendarul*, 453, 24 august 1933; ACNSAS, Fond Penal, dosar 011784, vol. 14, f. 221.

15. Petriceanu, „Tabăra de muncă a lăncierilor sătmăreni”, *Porunca vremii*, 5 (554), 27 octombrie 1936; ANIC, Fond DGP, dosar 254/1937, f. 16; ANIC, Fond MI-D, dosar 3/1936, f. 138; AN – Brașov, Fond Inspectoratul Muncii, dosar 90/1935, f. 37.

muncă organizate au apărut în vara anului 1934¹⁶. Taberele de muncă erau legate de cele două proiecte majore de construcții ale Legiunii pînă la acea dată – Căminul Cultural Creștin din Iași și Casa Verde din București. Munca a început mai întîi la Casa Verde, în august 1933, după ce poliția a arestat și a bătut 300 de legionari care lucrau la digul de la Vișani. Ideea era să se construiască o Casă a Legionarilor Răniți, unde puteau să stea legionarii care aveau de suferit de pe urma activităților lor. Banii au fost strînși preponderent prin donații mici, dar proiectul a beneficiat și de susținerea unor sponsori înstăriți. O doamnă Anghel a donat terenul, studentul la Drept Alexandru Cantacuzino a oferit 5.000 de lei pentru a ajuta la începerea construcției, iar arhitectul Ioțu a făcut schița proiectului¹⁷. Inginerul Virgil Ionescu (1892-1966) a donat tot lemnul necesar pentru construcția unui etaj al clădirii¹⁸. Alții au investit timp și energie. O echipă de 80 de legionari conduși de avocatul Victor Silaghi (?-1941) – legionar din 1927, care coordonase grupuri mici de activiști în luptele cu jandarmeria la alegerile din 1933 – a lucrat vreme de trei luni, făcînd cărămizi pentru clădire¹⁹. Vizitatorii au început să apară imediat, iar primele contacte pe care mulți dintre intelectualii de la *Calendarul* și *Axa* le-au avut cu alți legionari s-au petrecut în timp ce lucrau umăr la umăr pe șantier²⁰. Lucrările de construcție s-au derulat cu întreruperi și în anii următori, iar legionarii au continuat să facă donații pentru Casa Verde într-un fond special²¹. Femeile legionare găteau și le serveau masa de prînz muncitorilor voluntari în fiecare zi²². Au amenajat o grădină de zarzavat, iar acoperișul l-au montat în 1936, astfel că „Palatul Legionar” a fost gata în cele din urmă în septembrie 1937²³. Astfel de proiecte le ofereau observatorilor simpatizanți oportunitatea de a cunoaște Legiunea, iar în 1937 un student la Drept din Italia, Lorenzo Baracchi Tua, a venit în România ca reprezentant al Frontului Antibolșevic (UMON). Tua a lucrat pe un șantier de la sediul central al legionarilor de pe strada Gutenberg, după care a scris o carte în care îi lăuda pe Codreanu și Legiunea²⁴.

16. Pentru ferma de la Giulești, vezi ACNSAS, Fond Penal, dosar 014005, vol. 5, ff. 191-192, dosar 011784, vol. 11, ff. 265-266.

17. Al.M. Savonarioia, „Casa Legionarilor Răniți”, *Calendarul*, 1 (480), 24 septembrie 1933, p. 1; „Patronul Gărzii de Fier”, *Calendarul*, 1 (520), 10 noiembrie 1933.

18. „Săptămîna contribuțiilor legionare”, *Calendarul*, 2 (512), 1 noiembrie 1933, p. 3.

19. Polihroniade, *Tabăra de muncă*, p. 7. Pentru Victor Silaghi, vezi „La moartea lui Victor Silaghi”, *Axa*, 10 (64), 23 ianuarie 1941, p. 7; Fănică Anastăsescu, „Comandan-tul Legionar Victor Silaghi”, *Cuvîntul*, 18 (98), 23 ianuarie 1941.

20. „Casa Legionarilor Răniți”, *Axa*, 1 (19), 1 octombrie 1933.

21. „Pentru Casa Verde”, *Porunca vremii*, 5 (531), 4 octombrie 1936.

22. ACNSAS, Fond Penal, dosar 011784, vol. 10, f. 291.

23. Polihroniade, *Tabăra de muncă*, p. 11.

24. Tua, *Garda de Fier*.

Taberele organizate au început în 1934. Codreanu conducea cea mai mare tabără de muncă în Munții Rarău, iar Mihail Stelescu organiza o tabără de odihnă – numită de asemenea și tabără sportivă – la mare²⁵. Între 1935 și 1936, când legionarii se înrolau cu sutele, dacă nu cu miile, în munca de pe șantiere, numărul taberelor a crescut foarte mult²⁶. Diferența dintre șantierele acestea și proiectele anterioare era că, din 1934, construcția de clădiri nu mai era principalul motiv pentru care legionarii organizau tabere de muncă. După cum se explică într-un articol apărut în *Libertatea* în aprilie 1936, taberele de muncă erau școli pentru formarea caracterului legionar:

Oastea aceasta legionară nu-și face reclamă în gura mare, nu zbiară la toate colțurile de uliță, nu făgăduiește nimănui marea și sarea, ci muncește în tăcere la zidirea unei vieți noi. Această nouă viață va trebui să fie alcătuită și condusă de oameni noi, care să nu caute bogăția și aurul stors din vlaga muncitorului, ci să fie obișnuită a trăi numai din muncă, aspru și cu cumpătare. De aceea Căpitanul legionarilor a umplut țara cu tabere de muncă unde se zidesc biserici, se fac case la oameni săraci, se fac lucruri de folos obștesc. Pentru că muncind astfel aici, din greu, cărturarii și orașenii, viitorii conducători ai țării legionare, ei să se obișnuiască cu o altă viață, aspră și grea, și să nu mai dorească o viață de belșug făcută cu hoție²⁷.

Proiectele de construcție erau un produs secundar bine-venit al sistemului creat de tabere, însă principalul obiectiv al taberelor de muncă era modelarea acelor eroi legionari ilustrați în cîntecele și în desenele mișcării. În contrast cu reputația lor privind violența și terorismul de la începutul anilor 1930, legionarii foloseau acum taberele pentru a prezenta Legiunea ca pe o mișcare „constructivă” ce contribuia la renașterea națională²⁸. Cît voluntarii lucrau, propagandiștii obișnuiau să le vorbească trecătorilor, explicîndu-le cum proiectul corespundea ideologiei legionare²⁹. De fiecare dată cînd o tabără de muncă se suprapunea

25. ACNSAS, Fond Penal, dosar 000160, vol. 9, ff. 45-50.

26. Plecînd de la un raport din *Însemnări sociologice* din octombrie 1936, Armin Heinen scrie că „numărul taberelor de muncă a crescut de la 4, în 1934, la 50, în 1936, în acel an existînd alte 500 de șantiere mai mici”. Heinen, *Legiunea „Arhanghelul Mihail”*, p. 261. Cînd Rebecca Haynes spune că în 1936 „existau 71 de tabere în întreaga țară, precum și mii de șantiere mici în toată România”, se sprijină pe istoria Legiunii scrisă de Horia Sima – o sursă mai tîrzie și mai credibilă. Rebecca Haynes, „Work Camps, Commerce, and the Education of the «New Man» in the Romanian Legionary Movement”, *Historical Journal*, 51 (4), 2008, p. 947.

27. „Tace și muncește la temelile unei vieți noi”, *Libertatea*, 33 (1), 5 aprilie 1936, p. 4.

28. Valentin Săndulescu, „«Taming the Body»: Preliminary Considerations Concerning the Legionary Work Camps System (1933-1937)”, *Historical Yearbook*, 5, 2008, p. 87; Iordachi, *The Fascist Faith*, pp. 178-180.

29. ACNSAS, Fond Penal, dosar 011784, vol. 8, f. 228.

cu o sărbătoare națională, legionarii se foloseau de acest prilej pentru a organiza evenimente festive pentru localnici³⁰. După ce au construit un cămin cultural în satul Lazu din județul Alba, legionarii au organizat un bal și au pus în scenă *Vremuri de restriște* a lui Corneliu Georgescu, o piesă despre corupția statului, trădarea evreiască și eroismul mișcării antisemite³¹. În alte locuri, construcțiile erau urmate de spectacole de cor pe care legionarii le organizau pentru localnici³². Horia Sima, succesorul lui Codreanu la conducerea Legiunii, scrie în *Istoria* sa că ședințele din tabăra de muncă legionară de la Carmen Sylva „se terminau cu cântece, un cor de sute de voci: cântece triste, cântece eroice, cântece evocând gloriile strămoșești, cântece care păreau a-i transfigura”³³.

În studiul său aprofundat asupra unei tabere de muncă din Munții Rarău, în Bucovina – una dintre cele patru tabere organizate în 1934 –, Valentin Săndulescu arată cât de mult efort depuneau legionarii în activitățile care nu aveau legătură directă cu proiectul de construcție. Ziua începea cu ceai la ora 6:00 dimineața, după care urmau două ore de exerciții de grup și munca la ceea ce avea să devină o casă de vară pentru studenții legionari. Mîncarea era puțină, programul zilnic riguros, iar o dată pe săptămînă legionarii urcau pe munte desculți, ca parte a unui exercițiu de antrenament. Seara, Codreanu li se adresa celor aproximativ 100 de oameni prezenți, ținînd discursuri despre politica legionară, trădare și diferențele dintre Legiune și alte partide politice³⁴. În momentele de relaxare, legionarii mergeau la sihăstria din apropiere pentru a se ruga și pentru a socializa cu localnicii³⁵. Un program similar avea și cea mai mare tabără de muncă de lîngă stațiunea Carmen Sylva de la Marea Neagră – astăzi cunoscută drept Eforie Sud. Aici, sute de legionari au lucrat vreme de două veri pentru a construi un camping mare, inclusiv mai multe clădiri din piatră, bucătării, pivnițe, drumuri, fîntîni, canale de scurgere, grădini cu flori, mese de picnic și un coteț de păsări³⁶.

Un ofițer de poliție care a urmărit tabăra în 1936 scria:

Trezirea e la 6.00, după care Codreanu primește raportul [de dimineață]; se dă comanda să se rupă rîndurile, iar legionarii își încep activitățile. Unii fac muncă fizică, alții pregătire militară, continuînd așa pînă la 11.30, cînd e momentul pentru [un alt] raport și pentru masa de prînz. Antrenamentul militar are loc dimineața, de trei ori pe săptămînă. (...) Munca fizică și educația teoretică continuă în celelalte

30. Ion Țurcan, „Tabere și șantiere”, *Însemnări sociologice*, 2 (9), 1936, p. 16.

31. ANIC, Fond MI-D, dosar 3/1936, ff. 111-112.

32. ACNSAS, Fond Penal, dosar 011784, vol. 10, f. 290.

33. Horia Sima, *Histoire du mouvement legionnaire*, Rio de Janeiro, Dacia, 1972, p. 248.

34. Săndulescu, „Revolutionizing Romania”, pp. 153-158.

35. Nicolae Nicu Păun, *Un soldat pe baricada idealului legionar: „Audiatur et altera pars”*, Brașov, f.e., f.a., p. 118.

36. Haynes, „Work Camps”, 959.

zile, încheindu-se la sfârșitul zilei cu un raport în fața lui Zelea în ținută și disciplină ireproșabile. Din când în când se mai ține și câte o sărbătoare națională, la care asistă mulțimi de turiști din stațiune”³⁷.

Ilustrația 6.1. *Legionari în tabăra de muncă de la Carmen Sylva. Mihail Polihroniade, Tabăra de muncă, București, Tipografia Ziarului Universul, 1936, p. 34*

Se pare că instrucția militară era o trăsătură comună a taberelor de muncă³⁸. Legionarii care construiau un drum spre mănăstirea Arnota din județul Vâlcea în 1935 și 1936 depozitau la mănăstire arme de foc și pe durata taberei exersau trasul la țintă³⁹. Sprijinul episcopului local le-a permis să extindă semnificativ mișcarea din județul Vâlcea în urma acestei tabere de muncă⁴⁰. În 1936, un legionar s-a împușcat în braț în tabăra de muncă de la Carmen Sylva⁴¹.

37. ANIC, Fond MI-D, dosar 3/1936, ff. 181-182. Cf. programele detaliate din George Macrin, „O nouă școală românească: Taberele de muncă”, *Însemnări sociologice*, 1 (4), 1935, p. 19, și Țurcan, „Tabere și șantiere”, pp. 12-13.

38. Legionarii mai practicașu trasul la țintă și cu alte ocazii. I.C. Crișan, „Amintiri despre Corneliu Zelea Codreanu”, în Stănescu (ed.), *Corneliu Zelea Codreanu*, p. 59; ACNSAS, Fond Penal, dosar 011784, vol. 13, f. 68.

39. ACNSAS, Fond Informativ, dosar 260639, vol. 1, f. 302.

40. Oliver Jens Schmitt, „Approaching the Social History of Romanian Fascism: The Legionaries of Vâlcea County in the Interwar Period”, *Fascism*, 3, 2014, pp. 126-134.

41. ANIC, Fond MI-D, dosar 3/1936, ff. 4-5.

Taberele de muncă le ofereau oamenilor care locuiau în apropiere prilejul să contribuie la proiectele legionare. Femeile găteau pentru tabără; mîncarea de la Carmen Sylva era furnizată de grupuri de legionari din 14 orașe diferite⁴². Și țărani din împrejurimi le ofereau hrană legionarilor⁴³. O parte din mîncarea de la Carmen Sylva era vîndută turiștilor la prețuri mici, încurajînd tot mai mulți oameni să viziteze tabăra și să vadă ce realizaseră legionarii⁴⁴. Numai în 1935 legionarii au strîns 73.000 de lei din vînzarea de mîncare și din donațiile făcute de vizitatori în tabăra de la Carmen Sylva⁴⁵. Cantitatea de hrană de care dispuneau taberele legionare varia considerabil și, cîteodată, pentru cei de acolo era un miracol să aibă ceva de mîncare. Scriind despre tabăra de muncă de la Nicorești, județul Tecuci, din 1935, Vasile Popa susținea că, atunci „cînd ajungeam la terminarea proviziilor, Dumnezeu nu ne lăsa, ci tocmai atunci cîte un om *cu inimă bună* venea să-și dea darul și sufletul pe masa săracă a taberei noastre”⁴⁶. Potrivit lui Popa, țărani din satele învecinate veneau în timpul nopții, ca să nu fie văzuți de jandarmi, și le aduceau legionarilor făină, pui, fasole, cartofi, brînză și alte alimente, ca să poată lucra în continuare. Adesea, țărani se ofereau să ajute și ei la munca de construcție⁴⁷. Ocazional, meseriași șomeri găseau slujbe plătite pe șantierele legionarilor, dar asta se întîmpla rar⁴⁸. În Bistrița, consiliul local îi susținea așa de mult pe legionari, încît le-a dăruit o bucată de teren într-un parc din oraș ca să construiască o troiță⁴⁹.

Localnicii nu erau întotdeauna ospitalieri cu legionarii. În 1934, Codreanu a întîmpinat dificultăți în cumpărarea unui teren pe care să construiască, întrucît proprietarii unei stațiuni turistice din apropiere se temeau că prezența prea multor legionari în zonă avea să dăuneze turismului⁵⁰. Doi ani mai tîrziu, ziarul *Libertatea* relata două incidente în care niște localnici vandali au tăiat crucile din lemn ridicate de legionari. În unul dintre cazuri, vandalii au fost arestați, iar autorul s-a dovedit a fi băiatul primarului național-liberal din sat⁵¹. Însă majoritatea relatărilor despre taberele legionare dau de înțeles că vizitatorii și

42. Marin, *Poveste de dincolo...*, p. 124; ACNSAS, Fond Informativ, dosar 184933, vol. 1, f. 189; Codreanu, *Circulări*, pp. 44-45; Axinia, „Women and Politics”, pp. 87-95.

43. ANIC, Fond DGP, dosar 4/1936, ff. 105-107.

44. Păun, *Un soldat pe baricadă*, pp. 138-139.

45. ACNSAS, Fond Penal, dosar 011784, vol. 8, ff. 443-444.

46. Vasile Popa, „Tabăra din Nicorești”, *Brațul de fier*, 1 (7), decembrie 1935, p. 3.

47. ANIC, Fond MI-D, dosar 3/1936, ff. 151-152.

48. ANIC, Fond DGP, dosar 252/1939, ff. 318-319; ACNSAS, Fond Penal, dosar 011784, vol. 12, f. 215.

49. ACNSAS, Fond Penal, dosar 011784, vol. 11, f. 230.

50. *Ibidem*, vol. 2, f. 195.

51. „Sfinte cruci batjocorite și tăiate cu securea de către slujitorii Diavolului”, *Libertatea*, 33 (3), 26 aprilie 1936, p. 4.